

Azerbaycan Türkçesinde Organ Adlarıyla Kurulan Birleşik İsimlerde Yapı ve Anlam

Structure and Meaning of Compound Nouns Formed with Body Part Names in Azerbaijani

Arş. Gör. Dr. Orhan BALDANE ¹

Süreç/History

Geliş/Submitted: 01/04/2026
Kabul/Accepted: 04/06/2026
Yayın/Published: 25/06/2026

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar(lar), çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author(s) declares that have no competing interests.

Telif Hakkı/Copyright

Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY-NC 4.0\) license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Öz

Dillerdeki temel kelimeleri belirlemeye yönelik araştırmalarda yer verilen organ adları, söz varlığı için önemli bir malzeme sunmaktadır. Organ adları hem yalın kullanımlarıyla hem de başka kelimelerle bir araya gelip birleşik kelime içindeki kullanımlarıyla zengin bir şekil bilgisi ve anlam bilgisi görünümüne sahiptir. Bu çalışmada Azerbaycan Türkçesinde organ adlarının birleşik isim yapılarındaki rolü ele alınmıştır. İlk olarak organ adlarıyla kurulan birleşik isimler şekil bilgisi yönünden incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken organ adlarının birleşik isimde birinci ya da ikinci unsur olmasına göre bir tasnif yapılmıştır. Organ adlarının birinci unsur olduğu örneklerde isnat öbeği yapısındaki birleşik isimlerin, ikinci unsur olduğu örneklerde ise sıfat tamlaması yapısındaki birleşik isimlerin oran olarak yüksek bir paya sahip olduğu görülmüştür. Anlam bilgisi yönünden ise tespit edilen birleşik isimler metafor ve metonimi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu kısımda ele alınan örnekler de metafor ve metoniminin tamlayan ya da tamlanan konumunda olmasına göre sınıflandırılmıştır. Organ adlarının temel kelimeler olmaları sebebiyle geniş ve zengin bir anlam dünyasına sahip olmaları bu kelimelere bağlı metafor ve metonimi kullanımının da yoğun olmasını beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak aslında bir sözlük ögesi olan organ adlarının Azerbaycan Türkçesinde şekil bilgisinde de üretken bir rol oynadıkları ve başta benzetme ve parça-bütün ilişkisi yoluyla olmak üzere yüklendikleri anlam katmanlarıyla da Azerbaycan Türkçesi söz varlığının zenginleşmesine katkıda bulundukları ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Türkçesi, Temel Kelimeler, Birleşik İsimler, Organ Adları, Metafor, Metonimi.

Abstract

Body part names included in research aimed at identifying basic words in languages provide important material for vocabulary. Body part names, both in their simple uses and when combined with other words to form compound words, exhibit a rich morphological and semantic features. This study examines the role of body part names in the formation of compound nouns in Azerbaijani. First, compound nouns formed with body part names were examined from a morphological perspective. This analysis is based on a classification according to whether the body part names is the first or second element in a compound noun. In examples where body part names are the first element, compound nouns in the form of attribution phrases have a higher proportion, while in examples where body part names are the second element, compound nouns in the form of adjective complement have a higher proportion. From a semantic perspective, the identified compound nouns were evaluated within the context of metaphor and metonymy. The examples discussed in this section are also classified according to whether metaphors or metonymies function as the modifier or the modified element. Because body part names are basic words, they possess a broad and rich semantic range, which has led to the extensive use of metaphors and metonymies associated with these words. In conclusion, this study shows that body part names, which are essentially lexemes, also play a productive role in the morphology of Azerbaijani and contribute to the enrichment of the Azerbaijani vocabulary through the layers of meaning they carry, primarily through metaphors and part-whole relationships.

Keywords: Azerbaijani, Basic Words, Compound Nouns, Body Part Names, Metaphor, Metonymy.

Atıf için (to cite): Baldane, O. (2026). Azerbaycan Türkçesinde organ adlarıyla kurulan birleşik isimlerde yapı ve anlam. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 577-587. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1921001>

¹ Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Denizli/Türkiye, obaldane@pau.edu.tr.

Giriş

Dillerin temel kelimelerinin neler olacağı ya da neler olamayacağı konusu, araştırmacıların uzun yıllardır üzerinde durdukları meselelerdendir. Korkmaz (2010, s. 213), “temel kelime” kavramını şu şekilde tanımlamıştır:

Bir dilde çok eski devirlerden beri kullanılagelen, o dilin çeşitli alanlardaki söz varlığını oluşturan temel kavramlardan birine karşılık ve yeni türemelere temel oluşturan tek heceli ya da daha basit kökünü bilemediğimiz birden fazla heceli kök değerindeki taban kelime: baş, taş, saç, kol, göz, diz, al-, bul-, gel-, ye-, sil-, koru-, boya-, ağaç, ayak, dere, tepe vb.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere Korkmaz temel kelimelerin; tarihselliğine, temel bir kavramı karşılama yönüne ve türetim mekanizmasında işlevsel olma özelliğine dikkat çekmiştir. Aksan (2009, III. Cilt, s. 17) ise temel kelimeler için “çekirdek sözcükler”, “kalıt sözcükler” ve “temel sözvarlığı” gibi adlandırmaların olduğunu ifade etmiş ve bu gruba giren kelimelerin başta organ adları olmak üzere, temel besin maddeleri, hayvanlar, tarım araçları, somut eylemlere işaret eden kelimeler ve sayı adları olduğunu belirtmiştir. Korkmaz’ın türetim mekanizmasındaki işlevselliğe yaptığı vurgunun bir benzerini Aksan’da da görmekteyiz. Aksan (2009, III. Cilt, s. 18), dildeki bir kelimenin temel kelimeler içinde ele alınabilmesi için birleşik kelime üretebilme gücünün fazla ve çeşitli anlam aktarmalarıyla kullanım alanlarını genişletmeye yatkın olması gerektiğini ifade etmektedir.

Temel kelimelerin belirlenmesindeki önemli hususlardan biri bu kelimelerin kültür kelimeleriyle olan farklılıklarını doğru tespit etme gerekliliğidir. Doerfer (1983, s. 1), temel kelime olarak işaretlenecek bir kelimenin belirli bir kültüre ait değil insanlar için ortak bir kavramı karşılması gerektiğini ifade etmiş ve *git-*, *gör-*, *al-*, *gel-* gibi fiilleri ve *göz*, *topuk*, *ayak*, *bir*, *iki*, *üç* gibi isimleri bu yönden temel kelime olarak kabul etmek gerektiğini belirtmiştir.

Bu konuyla ilgili dil çalışmalarında en çok yararlanılan listelerin başında Swadesh tarafından ortaya konulan temel kelimeler listesi gelmektedir². Arçın (2021, s. 47), Swadesh’in ana amacının arkeoloji alanında maddelerin yaşının tespitinde kullanılan “C 14” yöntemine benzer bir dil bilimsel metodun dillerin yaşının tespit edilmesinde kullanılabilmek olduğunu ifade etmiştir. Swadesh’in konuyla ilgili çalışmaları incelendiği zaman farklı zamanlarda 225, 215 ve 200 kelimelik listeler yayımladığı, bu girişimlerinin bir neticesi olarak da 1971 yılında 100 kelimelik listeyi oluşturduğu anlaşılmaktadır (Nalbant, 2013, s. 330-333; Arçın, 2021, s. 48). Swadesh’in (1955, s. 132; 1971, s. 283) farklı yıllarda hazırladığı iki listeyi karşılaştırmalı incelediğimiz zaman kişi zamirleri, organ adları, hayvan adları, renk adları ve bazı fiillerin iki listede de ortak olduğu görülmektedir. Swadesh’in listesi her ne kadar sıklıkla kullanılsa da bu listenin bazı yönlerden eksik ya da kusurlu olduğu da araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir. Örneğin, Ercilasun (2009, s. 108) bu listede *kap*, *kacak*, *balta* gibi insan yapımı en temel ve basit kültür unsurlarının ve bunlarla ilgili fiillerin dahi listede yer almamasını bir eksiklik olarak nitelemektedir.

Temel kelimelerle ilgili varılan sonuçların ortak noktalarından biri organ adlarının neredeyse istisnasız bir şekilde araştırmacılar tarafından temel kelimeler listesinde gösterilmesidir. Doerfer (1983, s. 1) bu konuyla ilgili çalışmaların hemen hemen hepsinde temel kelimelerin dil akrabalıklarını belirlemedeki rolünün önemine dikkat çekildiğini ve organ adlarının muhakkak temel kelimeler içinde değerlendirildiğini söylemiştir. Organ adları bu yönleriyle dillerin söz varlıkları için oldukça önemli bir sözlüksel alan olarak kabul edilebilir³. Organ adlarıyla ilgili bazı çalışmalarda organ adlarının *ana temel kelimeler* ve *ara temel kelimeler* olarak ikiye ayrılması da söz konusudur (Doğan, 2005). Oğuz grubu Türk lehçeleri içinde ele alınan Azerbaycan Türkçesinin söz varlığında da organ adları ve bu adlardan hareketle üretilmiş sözlük birimleri incelemeye değer bir yoğunluktadır.

1. Yöntem

Temel kelimelerin birleşik kelime üretme güçlerinin zenginliği ve anlam aktarımına uygun oldukları varsayımları, bu çalışmanın hareket noktası olmuştur. Bu varsayımların değerlendirilmesi için Azerbaycan Türkçesi örneklem olarak seçilmiş ve araştırmacıların üzerinde hemfikir olduğu temel kelime türlerinden organ adları üzerinden bir inceleme yapılmıştır. Buna bağlı olarak, bu çalışmada Azerbaycan Türkçesinde organ adlarından faydalanılarak üretilmiş birleşik isimler değerlendirilmiştir⁴.

² Swadesh’in listesinin Türk lehçelerindeki görünümü için bk. (Gökdağ ve Şimşek, 2015). Yine bu listeye göre Türkçe ve Moğolca karşılaştırması için bk. (Ersoy, 2012, s. 492-497).

³ Türkoloji sahasında organ adlarını konu edinen çalışmalarla ilgili bir bibliyografya denemesi için bk. (Görmüş, 2021).

⁴ Azerbaycan Türkçesindeki birleşik isimler hakkında detaylı bilgi için bk. (Cengiz, 2019).

Azerbaycan Türkçesinde organ adlarıyla kurulmuş birleşik isimler *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügəti I-II-III-IV* (2006) ve *Azerbaycan Dilinin Sinonimler Lügəti* (2007) başlıklı temel sözlükler taranarak tespit edilmiştir. Çalışmada ilk olarak organ adlarının birleşik isim oluşturma mekanizmasının Azerbaycan Türkçesindeki işlevselliği üzerinde durulmuştur. Bu kısımda organ adının hem birinci unsur olduğu kelimeler hem de ikinci unsur olduğu kelimeler kendi içlerinde tasnif edilerek yapısal olarak incelenmiştir. Tespit edilen örnekler, kelime yapısını ilgilendiren şekil bilgisinin ve kelime grupları temelli söz diziminin inceleme yöntemleri doğrultusunda çalışmaya dâhil edilmiştir. Ardından ise Azerbaycan Türkçesinde organ adlarıyla oluşan birleşik isimlerin anlamsal yönleri *metafor* ve *metonimi* kavramları bağlamında ele alınmıştır. Organ adlarıyla kurulmuş birleşik isimlerin anlam boyutunun metafor ve metonimi üzerinden değerlendirilmesi ise temel kelimelerin anlam aktarımına yatkın oldukları varsayımıyla doğrudan ilişkilidir. Organ adlarından yapım ekleriyle türetilmiş kelimeler ve organ adlarıyla kurulmuş deyimler ise çalışmanın kapsamına dâhil edilmemiştir⁵.

2. Bulgular

Türkçede kavramlara karşılık gelecek kelimelerin üretilmesi hususunda *ekleme* yönteminin ardından en çok başvuruluan yöntemlerden biri de *birleştirme* yöntemidir (Sarı, 2015, s. 8). Azerbaycan Türkçesinde *mürekəb ismlər* başlığı altında ele alınan *birleşik isimler* konusu Azerbaycanlı araştırmacılardan Gurbanov (2010, s. 434) tarafından sentaktik yolla kelime üretimi olarak değerlendirilmiştir. Kazımov (2010, s. 56) ise birleşik isim yapılarının büyük oranda sıfat tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması yapısında olduğunu ifade etmiştir⁶.

2.1. Azerbaycan Türkçesinde Organ Adlarıyla Kurulan Birleşik İsimlerde Yapı

Azerbaycan Türkçesinde organ adlarından hareketle oluşmuş birleşik isimlerde organ adları kimi zaman birleşik ismin birinci unsuru, kimi zaman ise ikinci unsuru konumundadır. Buna bağlı olarak da organ adlarıyla oluşmuş birleşik isimleri ilk olarak organ adının birleşik isimdeki konumuna göre tasnif etmek gerekmektedir.

a. Birinci Unsuru Organ Adı Olan Birleşik İsimler

Bu gruba giren birleşik isimlerin oluşma yolları şu şekildedir:

İsnat Öbeği Yapısındakiler

Biri diğerine isnat edilen iki ismin oluşturduğu bu öbekler sıfat tamlamasının ters dönmüş şekli gibidir (Karaağaç, 2009, s. 143). İsnat öbeği yapısındaki birleşik isimlerin sayıca çok örneği mevcuttur. Bu yapıyla oluşmuş birleşik isimlerin dil bilgisel formülü şu şekildedir:

organ adı+iyelik eki + ikinci unsur

Azerbaycan Türkçesinde birinci unsuru organ adı olan isnat öbeği yapısındaki birleşik isimlere aşağıdakiler örnek olarak gösterilebilir⁷:

Tablo 1: Birinci unsuru organ adı olan isnat öbeği yapısındaki birleşik isimler

ORGAN ADI	ÖRNEKLER
BAŞ	baş+1 + dolu = <i>başıdolu</i> ; baş+1 + yelli = <i>başıyelli</i> ; baş+1 + aşağı = <i>başıaşağı</i> ; baş+1 + boş = <i>başıboş</i> ; baş+1 + daşlı = <i>başıdaşlı</i> ; baş+1 + küllü = <i>başıküllü</i> ; baş+1 + papaqlı = <i>başıpapaqlı</i> ; baş+1 + soyuq = <i>başısoyuq</i> ; baş+1 + uca = <i>başıuca</i> ; baş+1 + bağli = <i>başıbağli</i> ; baş+1 + yekə = <i>başıyekə</i>
AĞIZ	ağ(1)z+1 + bir = <i>ağzıbir</i> ; ağ(1)z+1 + boş = <i>ağzıboş</i> ; ağ(1)z+1 + dualı = <i>ağzıdualı</i> ; ağ(1)z+1 + göyçək = <i>ağzıgöyçək</i> ; ağ(1)z+1 + köpüklü = <i>ağzıköpüklü</i> ; ağ(1)z+1 + qəşəng = <i>ağzıqəşəng</i>
ÜRƏK	ürək+i + dolu = <i>ürəyidolu</i> ; ürək+i + təmiz = <i>ürəyitəmiz</i> ; ürək+i + nazik = <i>ürəyinizik</i> ; ürək+i + incə = <i>ürəyiincə</i> ; ürək+i + yuxa = <i>ürəyiyuxa</i>

⁵ Organ adlarının Azerbaycan Türkçesinde deyimlerde kullanımıyla ilgili geniş çaplı bir inceleme için bk. (Gulusoy ve Şahin Ded e, 2024).

⁶ Azerbaycan Türkçesinde birleşik isimlerin yazım kuralları için bk. (Azerbaycan Dilinin Orfoqrafiya Lügəti, 2021).

⁷ Bulgular başlıklı kısımda yer alan tüm tablolarda sayıca en çok örneği olan organ adından en az örneği olana doğru bir sıralama yapılmıştır. Aynı sayıda örnek tespit edilmiş olan organ adları ise alfabetik sırayla tabloda yer almışlardır.

QARIN	qar(1)n+1 + boş = <i>qarnıboş</i> ; qar(1)n+1 + ac = <i>qarnıac</i> ; qar(1)n+1 + şişik = <i>qarnışişik</i> ; qar(1)n+1 + yoğun = <i>qarnıyoğun</i>
AYAQ	ayaq+1 + ağır = <i>ayağıağır</i> ; ayaq+1 + sürüşkən = <i>ayağısürüşkən</i> ; ayaq+1 + yüngül = <i>ayağıyüngül</i>
ƏL	əl+i + açığ = <i>əliacığ</i> ; əl+i + əyri = <i>əliəyri</i> ; əl+i uzun = <i>əliuzun</i>
GÖZ	göz+ü + doymaz = <i>gözüdoymaz</i> ; göz+ü +ac = <i>gözüac</i> ; göz+ü + açığ = <i>gözüaçığ</i>
QƏLB	qəlb+i + daş = <i>qəlbidaş</i> ; qəlb+i + qara = <i>qəlbıqara</i> ; qəlb+i + nazik = <i>qəlbınazik</i>
ÜZ	üz+ü + yuxarı = <i>üzüyuxarı</i> ; üz+ü + qara = <i>üzüqara</i> ; üz+ü + yola = <i>üzüyola</i>
DİL	dil+i + acı = <i>diliacı</i> ; dil+i + şirin = <i>dilişirin</i>
DÖŞ	döş+ü + dolu = <i>döşüdlü</i> ; döş+ü + odlı = <i>döşüodlu</i>
QAN	qan+1 + soyuq = <i>qanısoyuq</i> ; qan+1 + qara = <i>qanıqara</i>
ALIN	al(1)n+1 + açığ = <i>alnıaçığ</i>
DABAN	daban+1 + çatlaq = <i>dabanıçatlaq</i>
QURSAQ	qursaq+1 + boş = <i>qurşağıboş</i>

Bu gruba giren bazı örnekler ise iyelik eksiz isnat öbeği yapısındadır:

Tablo 2: Birinci unsuru organ adı olan iyelik eksiz isnat öbeği yapısındaki birleşik isimler

ORGAN ADI	ÖRNEKLER
AYAQ	ayaq + yalın = <i>ayaqyalın</i>
DİL	dil + bir = <i>dilbir</i>
ƏL	əl + bir = <i>əlbir</i>

Belirtisiz İsim Tamlaması Yapısındakiler

Birinci unsuru organ adı olan birleşik isimlerin bir kısmı da belirtisiz isim tamlaması yapısındadır. Bunların dil bilgisel formülü şu şekildedir:

organ adı + ikinci unsur+iyelik eki

Sözlüklerden tespit edilen bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Tablo 3: Birinci unsuru organ adı olan belirtisiz isim tamlaması yapısındaki birleşik isimler

ORGAN ADI	ÖRNEKLER
AĞIZ	ağız + uc+u = <i>ağızucu</i> ; ağız + sürütmə+si = <i>ağızsürütmesi</i> ; ağız + dolu+su = <i>ağızdolusu</i>
GÖZ	göz + uc+u = <i>gözucu</i> ; göz + yaş+1 = <i>gözyaşı</i> ; göz + aydınlıq+1 = <i>gözaydınlığı</i>
AYAQ	ayaq + üst+ü = <i>ayaqüstü</i> ; ayaq + yol+u = <i>ayaqyolu</i>
BOYUN	boyun + ard+1 = <i>boyunardı</i> ; boyun + bağ+1 = <i>boyunbağı</i>
QARIN	qarın + qul+u = <i>qarınqulu</i> ; qarın + alt+1 = <i>qarınaltı</i>
QULAQ	qulaq + burma+sı = <i>qulaqbarması</i> ; qulaq + yoldaş+1 = <i>qulaqyoldaşı</i>
ALIN	alın + yazı+sı = <i>alın yazısı</i>
BURUN	burun + ot+u = <i>burunotu</i>

ƏL	əl + borc+u = <i>əlborc</i>
QAN	qan + baha+sı = <i>qanbahası</i>
QOL	qol + bağ+ı = <i>qolbağı</i>
ÜRƏK	ürək + ot+u = <i>ürəkotu</i>

Sıfat-Fiil Öbeği Yapısındakiler

Birinci unsur organ adı olan birleşik isimlerin bir kısmı da sıfat-fiil kuruluşundadır. Bu kelimelerin dil bilgisel yapısı ise şöyledir:

organ adı(+hâl eki) + ikinci unsur-sıfat-fiil eki

Sözlüklerden tespit edilmiş bu yapıdaki örnekler şunlardır:

Tablo 4: Birinci unsur organ adı olan sıfat-fiil öbeği yapısındaki birleşik isimler

ORGAN ADI	ÖRNEKLER
BAŞ	baş+a + bat-an = <i>başabatan</i> ; baş + bil-ən = <i>başbilən</i> ; baş + kəs-ən = <i>başkəsən</i>
DİŞ	diş + tök-ən = <i>diştökən</i> ; diş + göynət-ən = <i>dişgöynədən</i>
ÜRƏK	ürək + aç-an = <i>ürəkaçan</i> ; ürək+ə + yat-an = <i>ürəyayatan</i>
BAĞIR	bağır + yar-an = <i>bağırıyaran</i>
DİL	dil + bil-məz = <i>dilbilməz</i>

İsim-Fiil Öbeği Yapısındakiler

Birinci unsur organ adı olan birleşik isimlerden bazıları da isim-fiil öbeği şeklindedir. Bu kelimelerin dil bilgisi formülü şu şekildedir:

organ adı + ikinci unsur-isim-fiil eki

Aşağıdaki örnekler bu yapıdaki birleşik isimlerdir:

Tablo 5: Birinci unsur organ adı olan isim-fiil öbeği yapısındaki birleşik isimler

ORGAN ADI	ÖRNEKLER
ÜRƏK	ürək + keç-mə = <i>ürəkkeçmə</i> ; ürək + get-mə = <i>ürəkgetmə</i>
DABAN	daban + bas-ma = <i>dabanbasma</i>
ƏL	əl + yaz-ma = <i>əlyazma</i>

Cümle Yapısındakiler

Birinci unsur organ adı olan birleşik isimlerden az sayıda örnek ise cümle yapısında kalıplaşmıştır. Bunların dil bilgisel yapısı ise aşağıdaki gibidir:

organ adı+çekim eki + ikinci unsur-zaman eki

Birinci unsur organ adı olan ve cümle yapısında sözlükselleşmiş örnekler ise şu şekildedir:

Tablo 6: Birinci unsur organ adı olan cümle yapısındaki birleşik isimler

ORGAN ADI	ÖRNEKLER
BAŞ	baş+dan + sov-du = <i>başdansovdu</i>
ƏL	əl+im + yan-dı = <i>əlimyandı</i>

b. İkinci Unsuru Organ Adı Olan Birleşik İsimler

Bu gruba giren birleşik isimlerin oluşma yolları şöyledir:

Sıfat Tamlaması Yapısındakiler

İkinci unsuru organ adı olan birleşik isimler içinde en kalabalık grup sıfat tamlaması yapısındakilerdir. Bu gruba giren birleşik isimlerin dil bilgisel formülü şöyledir:

sıfat görevli birinci unsur + organ adı(+IX)

Bu başlık altında değerlendirilebilecek örnekler şu şekildedir:

Tablo 7: İkinci unsuru organ adı olan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik isimler

ORGAN ADI	ÖRNEKLER
BAŞ	ağ + baş = <i>ağbaş</i> ; kül + baş = <i>külbaş</i> ; çal + baş = <i>çalbaş</i> ; çaş + baş = <i>çaşbaş</i> ; dana + baş = <i>danabaş</i> ; dēli + baş = <i>dēlibaş</i> ; diri + baş = <i>diribaş</i> ; gic + baş = <i>gicbaş</i> ; mal + baş = <i>malbaş</i> ; yekə + baş = <i>yekəbaş</i> ; qaban + baş = <i>qabanbaş</i>
BEL	qoz + bel = <i>qozbel</i> ; donqa + bel = <i>donqabel</i> ; incə + bel = <i>incəbel</i> ; nazik + bel = <i>nazikbel</i>
QARIN	dələ + qarın = <i>dələqarın</i> ; yekə + qarın = <i>yekəqarın</i> ; boçka + qarın = <i>boçkaqarın</i> ; iri + qarın = <i>iriqarın</i>
YANAQ	al + yanaq = <i>alyanaq</i> ; qırmızı + yanaq = <i>qırmızıyanaq</i> ; lalə + yanaq = <i>laleyanaq</i> ; gül + yanaq = <i>gülyanaq</i>
DIRNAQ	cüt + dırnaq = <i>cütdırnaq</i> ; qoşa + dırnaq = <i>qoşadırnaq</i> ; iki + dırnaq = <i>ikidirnaq</i>
ÜZ	ağ + üz = <i>ağüz</i> ; gülər + üz = <i>gülərüz</i> ; şən + üz = <i>şənüz</i>
BEYİN	küt + beyin = <i>kütbeyin</i> ; yel + beyin = <i>yelbeyin</i>
DİL	acı + dil = <i>acudil</i> ; şirin + dil = <i>şirindil</i>
GÖZ	ac + göz = <i>acgöz</i> ; dar + göz = <i>dargöz</i>
QƏLB	sadə + qəlb = <i>sadəqəlb</i> ; saf + qəlb = <i>safqəlb</i>
QULAQ	çəpiş + qulaq = <i>çəpişqulaq</i> ; eşşək + qulaq = <i>eşşəkqulaq</i>
BİRÇƏK	ağ + birçək = <i>ağbirçək</i>
BOĞAZ	boş + boğaz = <i>boşboğaz</i>
CİYƏR	ağ + ciyər = <i>ağciyər</i>
DABAN	qara + daban = <i>qaradaban</i>
SAÇ	çal + saç = <i>çalsaç</i> ; ağ + saç = <i>ağsaç</i>
SAQQAL	ağ + saqqal = <i>ağsaqqal</i>

Bu gruba giren birleşik isimlerin +IX ekiyle genişletilmesi de mümkündür. Bu tür örneklerde birleşik isim bütün olarak sıfat tamlamasındaki sıfat görevli unsur olmaktadır:

Tablo 8: Üzerine +IX eki gelmiş sıfat tamlaması yapısındaki birleşik isimler

ORGAN ADI	ÖRNEKLER
ÜRƏK	daş + ürək+li = <i>daşürəkli</i> ; saf + ürək+li = <i>safürəkli</i> , təmiz + ürək+li = <i>təmizürəkli</i> ; yuxa + yürək+li = <i>yuxayürəkli</i>

ÜZ	ay + üz+lü = <i>ayüzlü</i> ; qəmər + üz+lü = <i>qəmərüzlü</i> ; gül + üz+lü = <i>gülüzlü</i> ; iki + üz+lü = <i>ikiüzlü</i>
QƏLB	daş + qəlb+li = <i>daşqəlbli</i> ; düz + qəlb+li = <i>düzqəlbli</i> ; incə + qəlb+li = <i>incəqəlbli</i>
AYAQ	dörd + ayaq+lı = <i>dördayaqlı</i>
BAŞ	ağır + baş+lı = <i>ağırbaşlı</i>
DİL	qırx + dil+li = <i>qırxdilli</i>
GÖZ	diri + göz+lü = <i>dirigözlü</i>
QAN	dəli + qan+lı = <i>dəliqanlı</i>
QIÇ	dörd + qıç+lı = <i>dördqıçlı</i>

Belirtisiz İsim Tamlaması Yapısındakiler

İkinci unsur organ adı olan birleşik isimlerden bir kısmı da belirtisiz isim tamlaması yapısındadır. Bunların dil bilgisel yapısı ise şöyledir:

birinci unsur + organ adı+iyelik eki

Bu yapıdaki birleşik isimlerin bazı örnekleri ise şu şekildedir:

Tablo 9: İkinci unsur organ adı olan belirtisiz isim tamlaması yapısındaki birleşik isimler

ORGAN ADI	ÖRNEKLER
BAŞ	su + baş+ı = <i>subaşı</i> ; ay + baş+ı = <i>aybaşı</i> ; bağ + baş+ı = <i>bağbaşı</i> ; çay + baş+ı = <i>çaybaşı</i> ; tulum + baş+ı = <i>tulumbaşı</i>
ÜZ	balış + üz+ü = <i>balışüzü</i> ; yastıq üz+ü = <i>yastıqüzü</i> ; yer + üz+ü = <i>yerüzü</i>
QULAQ	quzu + qulaq+ı = <i>quzuqulağı</i>

2.2. Azerbaycan Türkçesinde Organ Adlarıyla Kurulan Birleşik İsimlerin Anlam Dünyası

Çalışmanın başında temel kelimelerin başlıca özelliklerinin türetim güçlerinin yüksek olması ve anlam aktarması yoluyla farklı kavramları karşılama süreçlerinde sıklıkla kullanılmaları olduğu ifade edilmisti. Yukarıdaki bölümde organ adlarının Azerbaycan Türkçesinde sözlükselleşme aşamasında dilin farklı imkânlarıyla kullanılmaları birleşik isimler bağlamında değerlendirilmiştir. Organ adlarının sözlükselleşmedeki etkin rolü, ortaya çıkan birleşik isimlere yüklenen anlam katmanlarının zenginliğiyle de doğru orantılıdır.

Organ adları birleşik isim yapısı içinde olmadan da farklı alanlarda benzetme yoluyla kullanılmıştır. Bunlardan biri *çalğı bilimi (organoloji)* alanıdır. Özellikle telli müzik aletlerinin parçalarının adlandırılmasında kullanılan *baş, kol, kaş, göz, topuk, taban, yanak, göğüs, kulak* vb. kelimeler doğrudan organ adlarının müzik aletinin parçasına benzetilmesi sonucunda terimleşmişlerdir (Baldane, 2017, s. 257). Organ adlarının çeşitli aktarma usulleriyle sıklıkla kullanıldığı bir başka dil düzlemi ise argolardır. Organ adlarının çeşitli ekler alarak tek kelime şeklinde argolaşmasına *ayakçı, ciğersiz, tüylü, topuklamak* gibi kullanımlar örnek gösterilebilir (Somuncu, 2020).

Organ adlarının birleşik isimlerdeki kullanımlarında karşımıza çıkan başlıca anlam olaylarından biri *metafor*, diğeri ise *metonimidir*⁸. Çürük (2017, s. 125), metaforun oluşumunda benzetmenin esas olduğunu, metaforların çağrışım yönünün bulunduğunu ve genel olarak bir varlığın özelliğinin başka bir varlığa aktarılmasının söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Metaforu, kavramsal yapıda önceden bilinen kaynak alan ile bilinmeyen hedef alan arasındaki uygunluk olarak açıklayan Ağca (2021, s. 3-4), uygunluk olarak ifade edilmek istenenin kaynak alan ile hedef alan arasında kalan anlamsal yol olduğunu belirtmiştir. Metafor kelimesi yerine *eğretileme* kelimesini tercih eden Karaağaç (2015, s.

⁸ Türkiye'deki çalışmalarda metafor terimi yerine mecaz, metonimi terimi yerine ise ad aktarması ya da mecazmürsel gibi terimler de kullanılmaktadır (Köse, 2019, s. 248-249).

318), sözlük unsurlarının herhangi bir ilişki neticesinde nedenli olarak kullanılmasıyla ortaya çıkan metaforun kurulan ilişkinin yapısına göre sosyal ya da bireysel olabileceğine işaret etmiştir. Konuyla ilgili öncü çalışmalardan birini hazırlayan Lakoff ve Johnson (1980, s. 22), metaforların üretildikleri toplumların değerleriyle genel anlamda tutarlı olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Buna bağlı olarak metaforların biçimlenmesi de toplumun öncelikleri esasında gerçekleşmektedir (Ergene, 2014, s. 323).

Çürük'ün (2017, s. 129) bir bitki adı olan *aslanağzı* hakkındaki “Oluşumunda aslan kaynaktır, hedef bitkidir. Aralarındaki ilişki ise benzerlik ilişkisidir, yani aslanın ağzının şekli, bitkinin şekline benzemektedir. Böylelikle de yeni sözcük ortaya çıkmıştır.” şeklindeki açıklamasını metafor kavramını somutlaştırmak için aktarabiliriz.

Lakoff ve Johnson (1980, s. 35), bir varlığın onunla ilişkili başka bir varlığa atıfta bulunarak ifade edilmesini metonimi olarak değerlendirmektedir. Metoniminin metafordan farklı olarak benzetme unsuruna sahip olmadığını ifade eden Çürük (2017, s. 134-137), metonimide herhangi bir olguyu az sayıda kelimeyle anlatmanın esas olduğunu ve bir varlığı başka bir varlıkla göstermenin amaçlandığını belirtmiş ve *buğday tenli, deli baş, eloğlu, göz kapağı* gibi kullanımları metonimi örneği olarak göstermiştir.

Metafor ve metonimi arasında bazı temel farklar olduğunu belirten Köse (2019, s. 249), iki olayda da kavramlar arası ilgi kullanılmasına rağmen metaforda bu ilginin genel olarak benzerlik üzerinden, metonimide ise parça-bütün, eser-yazar vb. ilgiler üzerinden kurulduğunu ifade etmiştir. Metafor ve metonimi arasındaki bir diğer fark ise metafor alanlar arası bir eşleşme biçimiyken metonimi belirli bir alan içindeki eşleşme biçimidir (Özer, 2017, s. 297). Metafor ve metonimi arasındaki farklılıklara rağmen bu iki kavramın bazı benzer amaçlara sahip olduğunu belirten Lakoff ve Johnson (1980, s. 37), iki kavramın da şiirsel veya retorik alanın dışına çıktıklarının, keyfi kullanımlar olmadıklarının ve sistematik olduklarının altını çizmişlerdir.

Metafor ve metonimi kimi zaman iç içe geçmiştir. Kalıplaşmış dil birimlerindeki metaforların genel olarak metonimik bir temele dayandığını belirten Baş (2023, s. 38), zemininde metafor ve metoniminin bir arada bulunduğu kompleks örneklerin *metaftonimi* olarak ele alınabileceğini belirtmiştir. Özer (2017, s. 298) ise metaftoniminin kendi içinde *metafordan gelen metonimi* ve *metonimiden gelen metafor* olarak iki alt gruba ayrılabilirliğini dile getirmiştir.

Azerbaycan Türkçesinde organ adlarının kullanılmasıyla oluşan birleşik isimlerde de metafor ve metonimi örneklerine sıklıkla rastlanılmaktadır.

a. Metaforlar

Azerbaycan Türkçesinde organ adlarıyla kurulan birleşik isimlerde karşılaşılan metaforları kendi içinde tamlayanı metafor olan birleşik isimler ve tamlananı metafor olan birleşik isimler olarak ikiye ayırmak mümkündür:

Tamlayanı Metafor Olan Birleşik İsimler

daşqəlbli, dəliqanlı, ayüzlü vb.

Buradaki örneklerden *daşqəlbli* kelimesi Azerbaycan Türkçesinde “acımasız, merhametsiz” anlamlarında kullanılmaktadır. Bu örnekte bir organ adı olan *qəlb*, sert bir cisim olan *taş*a benzetilmiş ve bu yolla taşın sertliğiyle insanın sert davranışları arasında bir benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Azerbaycan Türkçesinde ilk anlamı “yiğit, cesur” olan *dəliqanlı* kelimesinin bir diğer anlamı “heyecanlı, ihtiraslı, şiddetli” şeklindedir. Bu örnekte *kan* ve *deli* kelimeleri arasında kurulan benzerlik bağıyla ortaya çıkan *dəliqanlı* kelimesi de kanın vücutta heyecanlı ve şiddetli bir şekilde dolaştığı zaman olan gençlik dönemine atıf yapmaktadır. Bir diğer örnek olan *ayüzlü* kelimesinde de insan yüzü, dünyanın uydusu olan aya benzetilmiştir. Ayın özellikle dolunay hâlindeyken yeryüzünden görüntüsünün nizami bir yuvarlak olması ve geceleri ayın parlak bir şekilde gökyüzünde durması sebebiyle kimi insanların yüzü aya benzetilmiş ve böylece “güzel, sevimli” anlam dünyasına sahip *ayüzlü* kelimesi ortaya çıkmıştır.

Tamlananı Metafor Olan Birleşik İsimler

diliaci, ürəyişuxa, başıyekə vb.

Bu grup için verilen örneklerden birincisinde *dil* kelimesi kullanılmış ve bu organ adıyla *acı* kelimesi arasında bir benzerlik kurulmuştur. Lezzet olarak yakıcı bir niteliğe sahip olan acının konuşma organı olan dil ile beraber kullanılmasıyla ortaya çıkan *diliaci* kelimesi ise “konuşurken ağır ve yaralayıcı sözler söyleyen” anlamına sahip olmuştur. Bir diğer örnek olan *ürəyişuxa* kelimesinde de

ürək kelimesi “nazik, ince, zarif” anlamlarına sahip *yuxa* bir nesneye benzetilmiştir. Birleşik isimdeki benzetme unsuru olan *yuxa* kelimesinin bu anlam dünyasına bağlı olarak *ürəyiyuxa* kelimesi “çabuk etkilenen, hassas” gibi anlamlara sahip olmuştur. Benzer bir kullanımı *başıyekə* kelimesinde de görmekteyiz. Anlam olarak “fiziki yönden iri, büyük” anlamına gelen *yekə* kelimesi burada benzetme unsuru olarak kullanılmış ve benzetilen unsur olarak *baş* seçilmiştir. Başın olması gerekenden çok büyük olmasından yola çıkılarak hareketlerinde ve konuşmalarında olması gerekenden fazlasını sergileyen anlamında *başıyekə* kelimesi türetilmiştir.

b. Metonimiler

Azerbaycan Türkçesinde organ adıyla kurulan birleşik isimlerde metonimi örneklerine de sıklıkla rastlamak mümkündür. Bunları da kendi içinde tamlayıcı metonimi olan birleşik isimler ve tamlanıcı metonimi olan birleşik isimler olarak ikiye ayırabiliriz:

Tamlayıcı Metonimi Olan Birleşik İsimler

gözüdoymaz, ağzıdualı, əlbir vb.

Buradaki örneklerde bir benzetme ilişkisi olmamakla birlikte yerine kullanma ilişkisi söz konusudur. İlk örnek olan *gözüdoymaz* kelimesinin tamlayıcı olan *göz* kelimesi *doymaz* fiiliyle bir arada değerlendirilmiştir. Ancak *doymaz* ya da *doyma* fiillerinin muhatabı bir organ değil insandır. Buna bağlı olarak bahsi geçen örnekte insanı karşılamak üzere *göz* kelimesi kullanılmış ve böylece “elindekilerle yetinmeyip her şeye sahip olmak isteyen” anlamında *gözüdoymaz* kelimesi ortaya çıkmıştır. Burada insan ve insana ait bir organ üzerinden meydana gelen metoniminin türü ise parça-bütün ilişkisidir. Bir diğer örnek olan *ağzıdualı* kelimesinde de dua eden aslında insandır. Ancak konuşma organı olan dilin ve seslerin çıkmasında rolleri olan damak, diş ve dudak gibi organların *ağız* olarak adlandırılan vücut bölgesinde olmasından dolayı burada *ağız* kelimesinden istifade edilmiştir. Yani *insanın* yerini insanın bir organı olan *ağız* almıştır. Bu örnekte de metonimi bakımından parça-bütün ilişkisinden bahsetmek mümkündür. Bu başlık altında değerlendirilebilecek bir diğer örnek de *əlbir* kelimesidir. Buradaki *bir* kelimesi sayı anlamından ziyade “beraberlik, birliktelik” anlamıyla karşımızdadır. Birleşik ismi oluşturan diğer kelime ise bir organ adı olan *əl* kelimesidir. Ancak diğer örneklerde de olduğu gibi burada birlikte olan ya da beraber hareket etmesi gereken organ olan eller değil, el organına sahip olan insanlardır. Bu sebeple “birbirine yardım ederek, beraberce” anlamına sahip *əlbir* kelimesinde de parça-bütün ilişkisi temelinde kurulmuş bir metonimi söz konusudur.

Tamlanıcı Metonimi Olan Birleşik İsimler

qaradaban, kütbeyin, boşboğaz vb.

Bu grupta ele alınacak ilk örnek olan *qaradaban* kelimesini oluşturan unsurlardan *qara* kelimesinin ilk anlamı “en koyu renk, siyah” olsa da *qara* kelimesi bu birleşik yapıda “kötü, pis, uğursuz” anlamıyla karşımızdadır. Birleşik ismin diğer unsuru ise “ayağın alt kısmı” anlamındaki *daban* kelimesidir. Bu iki kelimenin birleşimiyle ortaya çıkan kelime ise “uğursuzluk getiren” anlamındadır. Ancak burada da *daban* ile kastedilen insandır. Yani bu örnekte de insana ait bir organ üzerinden insan temsil edilmiştir. Diğer örnek olan *kütbeyin* kelimesinde de benzer durum söz konusudur. Kelimenin ilk unsuru olan *küt* kelimesi “kesmeyen, sivri olmayan” gibi anlamlara sahiptir. Bu kelimenin *beyin* ile birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkan *kütbeyin* şeklindeki birleşik isim ise *küt* kelimesinin “kesme kabiliyetinden yoksunluk” olarak ifade edilebilecek anlam dünyasıyla ilişkili olarak “anlama kabiliyetinden yoksun” demektir. Bu örnekte de bir organ olan *beyin* kelimesi yer alsa da kastedilen yine insandır ve parça-bütün ilişkisi temelli metonimi burada da karşımızdadır. Bir diğer örnek ise “aklına geleni konuşan, sır saklamayan” anlamındaki *boşboğaz* kelimesidir. Azerbaycan Türkçesinde birçok anlama sahip olan *boş* kelimesinin bu birleşik isme kazandırdığı anlam yükünü sözlükteki “zayıf bağlanmış, iyi bağlanmamış” şeklinde belirtilen anlamıyla karşılayabiliriz. İyi bağlanmayan bir nesnenin çabuk çözülmesine atıfla aklına geleni konuşan ya da sır saklamayı beceremeyen kişileri nitelemek için *boşboğaz* kelimesi ortaya çıkmıştır. Burada *boğaz* kelimesi de aslında ait olduğu insanı karşılamaktadır ve bu örnekte de parça-bütün ilişkisine bağlı bir metonimiden söz edebiliriz.

Sonuç

Araştırmacılar tarafından temel kelimeler listesinde değerlendirilen organ adları, sahip oldukları zengin anlam dünyası sayesinde dillerin kelime üretme mekanizmasındaki önemli iç imkânlardan biri olarak kabul edilmektedir. Buna bağlı olarak organ adlarının üretimsel ve anlamsal boyutlarının dilin şekil bilgisi, söz dizimi ve anlam bilgisi gibi farklı düzeylerinde yansımalarının olması beklenmektedir.

Genelde temel kelimelere, özelde ise organ adlarına atfedilen bu özelliklerin Azerbaycan Türkçesindeki durumu bu çalışmanın odak noktası olmuştur. Yapılan inceleme neticesinde Azerbaycan Türkçesinde de organ adlarının oldukça işlek bir kelime üretme aracı olduğu görülmüştür. Sadece birleşik isimler üzerinden yapmış olduğumuz bu çalışmada geniş bir veriye ulaşılmıştır. Azerbaycan Türkçesine ait bu verilerin temel kelimelerin önemli özelliklerinden biri olan kelime üretim güçlerinin zengin oldukları varsayımıyla doğru orantılı olduğunu söylemek mümkündür. Azerbaycan Türkçesinde organ adlarıyla birleşik isim oluşturulurken istifade edilen dil bilgisel yapıları şu şekilde listeleyebiliriz:

Tablo 10: Organ adlarıyla kurulan birleşik isimlerde dil bilgisel yapı

Birinci Unsuru Organ Adı Olanlar	İkinci Unsuru Organ Adı Olanlar
organ adı+iyelik eki + ikinci unsur (az sayıda örnekte iyelik eki yok)	sıfat görevli birinci unsur + organ adı(+IX)
organ adı + ikinci unsur+iyelik eki	birinci unsur + organ adı+iyelik eki
organ adı(+hâl eki) + ikinci unsur-sıfat-fiil eki	
organ adı + ikinci unsur-isim-fiil eki	
organ adı+çekim eki + ikinci unsur-zaman eki	

Tablodan anlaşıldığı üzere Azerbaycan Türkçesinde birinci unsur organ adı olan birleşik isimler beş farklı yolla, ikinci unsur organ adı olan birleşik isimler ise iki farklı yolla oluşmuşlardır. Bunlardan isnat öbeği yapısındaki (organ adı+iyelik eki + ikinci unsur) ve sıfat tamlaması yapısındaki (sıfat görevli birinci unsur + organ adı) üretim mekanizmaları oran olarak en fazla örneğe sahiptir. Tüm organ adları içinde *baş* kelimesi birleşik isim üretiminde en fazla yararlanılan organ adı olarak karşımızdadır. Bunun ise baş organının vücudun yukarısında olmasıyla, buna bağlı olarak başın ve baş bölgesinde bulunan organların daha sık görülmesiyle ve koklama, duyma, tat alma ve görme organlarının baş bölgesinde olmasıyla ilişkisi olmalıdır.

Anlamsal yönden ise organ adlarıyla kurulmuş birleşik isimlerde metafor ve metoniminin önemli bir rolü olduğu görülmüştür. Çalışmanın hacmi göz önünde tutulduğunda burada ele alınan bütün kelimelerin anlamsal yönden incelenmesi mümkün olmadığı için her bir metafor ve metonimi alt başlığı için üçer örnek seçilmiş ve toplamda on iki örnek üzerinden anlamsal yapı çözümlenmiştir. Anlam olaylarının organ adlarındaki yaygınlığını göstermek için on iki kelimenin her birinde farklı bir organ adı tercih edilmiştir. Organların benzetilmeye müsait yapıları sebebiyle insanlar vücuttaki organlarını kimi zaman bir nesneye kimi zaman ise nesnelerin fiziksel bir özelliğine benzetmişlerdir. Bu benzetme ilişkilerine bağlı olarak da metaforlar meydana gelmiş, bunlar zaman içinde kalıplaşmış ve sözlük birimler olarak kullanımları yaygınlaşmıştır. Metonimi tespit edilen örneklerin neredeyse tamamında insana ait bir organın insanı temsil etmesi söz konusudur. Bu da organ adlarıyla kurulan birleşik isimlerdeki metoniminin temel olarak parça-bütün ilişkisine dayandığını göstermektedir. Organ adlarıyla kurulan birleşik isimler özelinde hem metaforu hem de metonimi Azerbaycan Türkçesinin söz varlığını geliştiren teknikler olarak nitelemek mümkündür ve bu yolla edebî dil ve günlük dilin ifade imkânlarına dikkate değer bir zenginlik kazandırılmıştır. Burada ele alınan örneklerden hareketle temel kelimelerin anlam aktarımına uygun oldukları varsayımının Azerbaycan Türkçesindeki organ adları özelinde tutarlı olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, organ adlarının Azerbaycan Türkçesi için önemli bir veri kaynağı olduğunu ve alıntı kelimelere bulunacak karşılıklarda ya da yeni türetilcek kelimelerde başvurulması gereken bir sözlüksel alan olduğunu belirtebiliriz. Ayrıca metafor ve metonimi gibi anlam olayları aracılığıyla kelimelerin asli anlamlarından zaman zaman oldukça uzaklaşması da söz konusudur. Bu da Azerbaycan Türkçesinden başka dillere ya da lehçelere eser çevirecek/aktaracak kişiler için üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu kelimelerin anlamları ilk bakışta bilinemediği takdirde muhakkak sözlükler aracılığıyla kelimelerin anlamlarının kontrol edilmesi gerekmektedir. Yapılacak çevirilerin/aktarmaların güvenilirliği ve doğruluğu dillerdeki bu tür kalıplaşmış ifadelerin doğru şekilde çevrilmesi/aktarılması işlemiyle yakından ilgilidir.

Kaynakça

- Ağca, F. (2021). Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarındaki başlıgık yüküntür- tizligig sökül- ibaresi hakkında. *Selçuk Türkiyat*, (52), 1-16.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil – ana çizgileriyle dilbilim (1. 2. 3. ciltler)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arçın, S. M. (2021). *Çağdaş Sibirya Türk lehçelerinde zamirler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Azerbaycan dilinin izahlı lüğeti I-II-III-IV. (2006). Ağamusa Ahundov (Ed.), Bakü: Şerq-Qerb.
- Azerbaycan dilinin orfoqrafiya lüğeti (2021). Möhsün Nağısoylu (Ed.), Bakü: Elm.
- Azerbaycan dilinin sinonimler lüğeti. (2007). İsmayıl Memmedov (Ed.), Bakü: Şerq-Qerb.
- Baş, M. (2023). Türkçede konuşma organları vasıtasıyla dilsel davranışa ait kavramlaştırmalar. *Kavramsal metafor ve metonimi üzerine uygulamalar* içinde (ss. 21-40). Mersin: Toros Üniversitesi Yayınları.
- Cengiz, Ö. (2019). *Azerbaycan Türkçesinde birleşik sözcükler* (Yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi, Bartın.
- Çürük, Y. (2017). *Türkçede birleşik sözcükler (isimler)* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Doerfer, G. (1983). Temel sözcükler ve Altay dilleri sorunu. S. Tezcan (Çev.), *TDAY-Belleten*, 28-29(1980-1981), 1-16.
- Doğan, L. (2005). Türk dilinde organ adları üzerine bir inceleme (ana ve ara temel kelimeler). *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 141-163.
- Ercilasun, A. B. (2009). *Türk dili tarihi (başlangıçtan yirminci yüzyıla)*. Ankara: Akçağ.
- Ergene, O. (2014). Türkiye Türkçesinin söz varlığında hayvan adlarının organ adlarıyla ya da vücut bölümlerine ilişkin adlarla oluşturduğu deyim aktarması örnekleri. *Turkish Studies*, 9(6), 319-365.
- Ersoy, F. (2012). *Türk-Moğol dil ilişkisi ve Çuvaşça*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gulusoy, İ. ve Şahin Dede, S. (2024). *Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi karşılaştırmalı deyim bilgisi (organ adları içeren deyimler)*. Kars: Ertem Kafkars Yayınları.
- Gurbanov, A. (2010). *Müasir Azerbaycan dili – I. cild*. Bakü: Elm ve Tehsil.
- Gökdağ, B. A. ve Şimşek, Y. (2015). Temel sözcükler bağlamında Türkçenin görünümü. VII. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu – Cilt 1* içinde (ss. 183-221). Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları.
- Görmüş, Y. (2021). Organ adları üzerine yapılan çalışmalar hakkında bir kaynakça denemesi. *TÜRÜK*, (27), 285-301.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit.
- Karaağaç, G. (2015). *Dil bilgisi ve anlam bilgisi çözümlemeleri*. Ankara: Akçağ.
- Kazımov, G. (2010). *Müasir Azerbaycan dili – morfolojiya*. Bakü: Elm ve Tehsil.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köse, S. (2019). Eski ve Orta Türkçe metinlerinde ad aktarmasına dayalı kıyafet adları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (48), 245-268.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Nalbant, M. V. (2013). Türk lehçeleri sözlüğü olarak Divanü Lugati't-Türk üzerine temel sözcükler bakımından bir değerlendirme. B. Gül (Ed.), *Bengü Belek-Ahmet Bican Ercilasun armağanı* içinde (ss. 329-362). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Özer, S. (2017). Türkçede vücut organ adı olarak “kulak” sözcüğünün kavramsal içeriğine bilişsel yaklaşım. *Turkish Studies*, 12(7), 291-310.
- Sarı, İ. (2015). *Türkçede ekleme dışı sözcük yapımı ve sözlükselleşme* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Somuncu, M. (2020). Organ adları ile oluşan argo kelimelerin kavramsal ve yapısal tasnifi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (25), 144-168.
- Swadesh, M. (1955). Towards greater accuracy in lexicostatistic dating. *International Journal of American Linguistics*, 21(2), 121-137.
- Swadesh, M. (1971). *The origin and diversification of language*. Chicago: Aldine-Atherton.